
ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

УДК 336.221.4

ББК 65.052.9(4Укр)

Шкроміда Н.Я.

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра обліку і аудиту,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76010, Україна,
тел.: 0348596003,
e-mail: nadya85@i.ua

Анотація. У статті розглянуто необхідність і методичні особливості податкової оптимізації як основної складової податкової політики підприємства, що є вимогою часу, особливо в період кризових явищ у вітчизняній економіці. У сучасному бізнес-середовищі систематизовано та згруповано існуючі моделі поведінки платників податків, зокрема: сплата податків без застосування спеціальних заходів і методів впливу на суму податкових зобов'язань; ухилення від сплати податків; обхід податкових платежів та податкова оптимізація. Досліджено рівень податкового навантаження за останні роки та проаналізовано динаміку його зміни. Систематизовано основні способи та форми оптимізації оподаткування бізнес-процесів господарюючого суб'єкта, які у конкретних виробничих умовах мають свої як переваги, так і недоліки.

Ключові слова: оптимізація оподаткування, облікова політика, податкове планування, податкове навантаження.

Shkromyda N.Ya.

OPTIMIZATION OF TAX BURDEN AS A COMPOSITION OF FORMATION OF TAXABLE POLICY OF BUSINESS ENTREPRENEURS IN THE CONDITIONS OF CRISIS

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Accounting and Audit
vul. Shevchenko, 57, Ivano-Frankivsk,
56000, Ukraine
Tel .: 0348596003,
e-mail: nadya85@i.ua

Abstract. The article considers the necessity and methodical features of tax optimization as the main component of the tax policy of the enterprise, which is a requirement of time, especially during the period of crisis phenomena in the domestic economy. In the modern business environment, existing models of behavior of taxpayers are systematized and grouped, in particular: tax payments without the use of special measures and methods of influence on the amount of tax liabilities; tax evasion; bypassing tax payments and tax optimization. The level of tax burden has been investigated in recent years and the dynamics of its change has been analyzed. The main methods and forms of optimization of taxation of business processes of a business entity that have their advantages and disadvantages in the concrete production conditions are systematized.

Key words: optimization of taxation, accounting policy, tax planning, tax burden.

Вступ. Непередбачуваність економічних процесів, мінливість вітчизняного законодавства, зниження платоспроможності населення, а також посилення конкуренції на ринку зумовлюють в сукупності скорочення обсягів діяльності вітчизняних підприємств та відповідно, погіршення їх фінансово-майнового стану. Така економічна ситуація вимагає від керівництва господарюючих суб'єктів перегляду існуючих та розробку нових підходів до управління їх фінансово-господарською діяльністю, метою якої є скорочення витрат діяльності для забезпечення прибутковості господарювання.

Постановка завдання. Як відомо, основною метою діяльності суб'єктів господарювання є отримання прибутку, який, в свою чергу, залежить від багатьох факторів. Фінансовий результат діяльності для кожного суб'єкта господарювання значною мірою залежить від суми податкових зобов'язань, що підлягають сплаті у визначений термін. На сьогоднішній день податкове законодавство України передбачає нарахування та сплату суб'єктами господарювання доволі значної кількості податків та зборів, що суттєво впливає на їх загальний фінансово-майновий стан. Саме тому, питання оптимальної сплати податкових зобов'язань є особливо актуальним. Виконання цього завдання вимагає знання методів податкового планування, можливостей їх застосування та використання для досягнення поставлених стратегічних цілей.

Встановлено, питанням оптимізації податкової політики на підприємстві наразі приділяється значна увага. У цьому контексті вивчення вказаної проблематики розглядалось такими провідними вченими економістами, як Даниленко А. І., Захарін А. В., Іванов Ю. Б., Крисоватий А. Т., Кізім А. Я., Луніна І. О., Мельник П. В., Нікітін С. М., Соколовська А. М., Федоров В. М. та ін. Однак, на сьогодні залишаються дискусійними окремі практичні аспекти, які пов'язані як з оптимізацією податкової політики на підприємстві, так і з оптимізацією його діяльності в цілому, особливо в період подолання впливу кризових явищ у вітчизняній економіці.

Результати. Швидкість реакції менеджменту на ринкові перетворення та забезпечення правильності прийняття рішень змушують вдосконалювати систему обліково-аналітичного забезпечення, зокрема в частині облікової політики на підприємстві.

Як відомо, під обліковою політикою підприємства згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» слід розуміти «...сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності» [1]. Зрозуміло, формування облікової політики здійснюється, виходячи з особливостей діяльності підприємства, інформаційних потреб апарату управління та запитів власників (акціонерів). Одночасно, вагомим чинником у процесі формування облікової політики є обрана суб'єктом господарювання система оподаткування, обліку і звітності.

На даний момент Податковий кодекс передбачає право вибору системи оподаткування, виходячи з організаційно-правової форми і специфіки діяльності та, відповідно до статті 17, самостійно обирати метод ведення обліку доходів і витрат [6]. У цьому контексті платнику податків надається можливість вдосконалюватися, а саме у напрямку оптимізації податкового навантаження.

Проте, у сучасних бізнес-середовищі можна спостерігати за такими моделями поведінки платників податків і зборів:

1. Сплата податків без застосування спеціальних заходів і методів впливу на суму податкових зобов'язань. Ця модель поведінки властива законслухняному платнику податків і зборів, який зосереджений на інших методах скорочення витрат діяльності та підвищенні прибутковості бізнесу.

2. Ухилення від сплати податків. Ця модель поведінки є прямим порушенням норм податкового законодавства і тягне за собою накладення штрафних санкцій з боку контролюючих органів.

3. Обхід податкових платежів. За цією моделлю платник податків прикладає зусилля для того, щоб не бути визнаним як учасник фінансово-господарських правовідносин, або уникає виникнення тих господарських ситуацій, які є об'єктом оподаткування відповідно до норм Податкового кодексу України.

4. Податкове планування та оптимізація податкових платежів. Платник податків не порушує норми податкового законодавства, а на основі грамотного, комплексного та системного підходу зменшує суму податкових зобов'язань шляхом вибору найбільш вигідних правових форм ведення своєї фінансово-господарської діяльності. Ця модель поведінки є найбільш адекватною, оскільки податкове законодавство дає бізнесу багато варіантів захисту своїх економічних інтересів (вибір системи оподаткування, податкові пільги, податкові канікули по сплаті податку на прибуток підприємств та ін.).

За результатами проведених досліджень встановлено, що оптимізацію оподаткування часто ототожнюють з ухилянням податків і зборів та вважають незаконним маневром (правопорушенням) в обліковій практиці. Проте, вказане твердження є неправильним, оскільки під податковою оптимізацією слід розуміти зменшення величини податкових зобов'язань шляхом наперед визначених правомірних дій платника податку, внаслідок яких є можливість використання всіх наданих чинним законодавством пільг, податкових звільнень та інших переваг. Оптимізація податкового навантаження передбачає вибір платником податків найбільш вигідних правових форм ведення діяльності з метою формування оптимальної суми податків в конкретних умовах господарювання згідно з діючим законодавством. Тобто податкова оптимізація лежить в основі податкового планування, що передбачає мінімізація податкових виплат та недопущення штрафних виплат.

Необхідність впровадження і здійснення податкового планування на підприємстві, як правило, виникає за наступних умов:

- зміна податкового законодавства;
- зниження ділової активності підприємства та рівня рентабельності його діяльності;
- зміна виду економічної діяльності підприємства внаслідок мінливості ситуації на відповідному ринку;
- зміна потенційних контрагентів та, відповідно, договірних відносин і розрахунків між ними та ін.

Аналізуючи податкове законодавство України та привабливість умов для ведення бізнесу, зазвичай, порівнюються показники податкового навантаження як на макро- так і на мікрорівнях. Зрозуміло, загальну характеристику відображає розрахунок рівня податкового навантаження, який визначається відношенням суми податкових надходжень до державного бюджету і доходів пенсійного фонду до величини валового внутрішнього продукту, взятих за звітний період (табл. 1).

Таблиця 1

Показники податкового навантаження в Україні за 2011-2017 рр.

Table 1

Indicators of the tax burden in Ukraine for 2011-2017

Показники	Роки					2016	2017
	2011	2012	2013	2014	2015		
1. Податкові надходження до Зведеного бюджету України, млн. грн.	387 853	432 944	429 986	443 983	652 031	782 748	1 016 788

2. Власні доходи Пенсійного фонду, млн. грн.	199 753	224 027	252 444	244 263	266 536	256 667	293 240
3. ВВП, млн. грн.	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920
4. Рівень податкового навантаження, %	44,6	46,6	46,9	43,9	46,4	43,6	44,0

Джерело: розраховано на основі [4, 5].

Як бачимо, розрахований рівень податкового навантаження впродовж 2011-2017 років має хвилеподібну тенденцію з одночасно вираженою ознакою до зростання. Починаючи з 2013 року, спостерігається поступове зниження податкового навантаження, причиною якого є зменшення податкових надходжень до Зведеного бюджету держави. В свою чергу, зменшення останніх можливе за рахунок дійсно зменшення податного тягаря на реальний сектор економіки або за рахунок «тінізації» діяльності значної частки суб'єктів господарювання.

Вважається, досить інформативним є показник податкового навантаження, розрахованого на мікрорівні, тобто на прикладі фінансово-господарської діяльності конкретного підприємства. В спеціалізованій економічній літературі зустрічаються різні підходи щодо обчислення вказаного показника. Однак, доречно виділити систему показників, що наочно відображають результати діяльності та зміну податкових зобов'язань у динаміці, а саме:

1. Загальний коефіцієнт оподаткування підприємства – відношення чистого прибутку підприємства, отриманий від усіх видів фінансово-господарської діяльності за певний період, до прямих податкових платежів за аналогічний період.

2. Коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції – частка податкових платежів підприємства за певний період у обсягу реалізованої продукції за цей період.

3. Абсолютне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за певний час (місяць, квартал, рік) ($\Delta\Pi_a$):

$$\Delta\Pi_a = \Pi_1 - \Pi_0$$

Π_1 та Π_0 – загальна сума податків, що їх сплачує підприємство відповідно в базовому та звітному (плановому) періодах.

4. Відносне зменшення податкових платежів, сплачуваних підприємством за певний час (з урахуванням зміни обсягів реалізації) ($\Delta\Pi_b$):

$$\Delta\Pi_b = \Pi_1 - \Pi_0 / O_{p1} - O_{p0}$$

O_{p1} , O_{p0} – обсяг реалізації відповідно до в базовому та звітному (чи плановому) періоді, грн.

5. Коефіцієнт ефективності податкової політики підприємства:

$$K_{ep} = E_{\Pi_1} : \Pi_0$$

E_{Π_1} – економія податкових платежів завдяки податковому плануванню в певному періоді, грн., Π_0 – сума податкових платежів в базовому періоді, грн.

Якщо податкова економія підприємства за звітний період складає 20-25% і тримається на цьому рівні декілька періодів підряд, це свідчить про те, що система податкового планування працює ефективно й не потребує коригування. Підприємству можна обмежитись аналізом змін у діючому податковому законодавстві, щоб вчасно коригувати свої дії й уникати ризиків; – в межах 26-40 % – показують, що система

податкового планування працює недостатньо ефективно. Ситуацію можна скоригувати за рахунок внутрішніх резервів або ж залучити податкового консультанта для виявлення слабких місць; – в межах 41-70 % – сам податковий план потребує коригування. У цій ситуації необхідно провести детальний аналіз податкового законодавства, можливо, залучити зовнішніх спеціалістів; – якщо ж значення показника податкової економії більше ніж 70 відсотків, потрібно коригувати підприємницькі цілі й загальну стратегію життєздатності суб'єкта господарювання. [2].

Розрахунок податкового навантаження у динаміці на рівні підприємства показує величину податкових платежів у співвідношенні до обсягів його діяльності, ілюструє динаміку існуючих змін у часі та дозволяє виявити можливі резерви до їх зниження. Для досягнення вказаної мети потребується належна організація і здійснення податкового планування у процесі господарської діяльності підприємства.

До правових форм оптимізації податкового навантаження слід віднести можливий вибір організаційно-правової форми ведення бізнесу, податкового режиму, облікової політики, виду і умов цивільно-правових договорів та ін. У зарубіжній практиці розробка виважених управлінських рішень у напрямку мінімізації податкового тиску в законних межах вважається характерним напрямом формування податкової політики суб'єкта господарювання в умовах ринкових відносин.

Дослідження вітчизняного досвіду бізнес-процесів засвідчує, що до основних способів оптимізації оподаткування на підприємстві слід віднести:

- використання пільг, які передбачені чинним законодавством. Так, відповідно до норм Податкового кодексу суб'єкти господарювання у визначених випадках можуть обрати спеціальний режим оподаткування, що у підсумку зменшується податковий тягар, а саме спрощену систему оподаткування, обліку і звітності;

- дроблення бізнес-структур на окремі компоненти з метою переходу на спрощену систему оподаткування. Вказаний спосіб досягається за допомогою структуризації господарської одиниці та зміни організаційно-правової форми, при цьому не порушуючи економічної послідовності бізнес-процесів;

- формування оптимального портфелю бізнес-партнерів (контрагентів). Мається на увазі, у процесу фінансово-господарської діяльності здійснювати правильний підбір контрагентів, фінансові правовідносини з якими дозволяють з високих ставок податків перейти на більш вигідні та, внаслідок, зменшити податкове навантаження;

- ділення складних фінансових операцій на більш спрощені господарські операції, внаслідок чого досягається оптимізація податного навантаження;

- поділ і делегування податкового навантаження на інші господарюючі суб'єкти шляхом створення дочірніх підприємств, які згідно реєстрації і розташування можуть мати податкові пільги та звільнення. За таких умов можна розвантажити основне (материнське) підприємство.

Відомо, кожен з наведених способів оптимізації податкових розрахунків має як свої переваги, так і недоліки. Так, дроблення бізнес-структур на окремі компоненти з метою переходу на спрощену систему оподаткування у підсумку призводить до збільшення канцелярської роботи та трудомісткості облікових процедур. Також в окремих випадках процес формування оптимального портфелю бізнес-партнерів (контрагентів) на підприємстві може ігнорувати ряд як постачальників, так і покупців, які на більш вигідних умовах пропонують бізнес-пропозиції та умови співпраці. У цьому контексті вагомий вплив також визначає вид економічної діяльності підприємства та його галузева приналежність, специфіка яких формує властиві їм умови оптимізації податкових розрахунків та діяльності господарюючого суб'єкта в цілому.

Висновки. Підсумовуючи слід відзначити, в складних умовах господарювання, коли діючі підприємства працюють в умовах обмеження оборотних ресурсів, зростання вартості сировини і енергоносіїв, знецінення національної валюти та жорсткої конкуренції, оптимізація податкового навантаження є важливою складовою податкової політики на підприємстві. Вважаємо, оптимізація податкового навантаження дозволить господарюючому суб'єкту покращити його платоспроможність, ділову активність та забезпечити стійкість функціонування на відповідному ринку, не порушуючи при цьому норм і вимог чинного податкового законодавства.

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 15.04.2018).
2. Мартиненко В. П. Оцінка ефективності податкового планування підприємств. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Економічні науки: зб. наук. праць. Вип. 9. Т.1. Івано-Франківськ, 2013. С. 15-20.
3. Мищенко С. Г. Стимулирование экономического развития: аспекты налогообложения. Донецк, ООО «Юго-Восток, Лтд», 2009. 307 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2018).
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2018)
6. Податковий кодекс України, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 15.04.2018).
7. Супруненко С. А. Податкове планування як засіб гармонізації взаємовідносин держави та суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. 2013. Том 13. С. 194-200.
8. Ткаченко В. В. Податкове планування на підприємстві. *Економіка і держава*. 2008. № 12. С.55-58.
9. Черноус А. Г. Визначення межі між податковою оптимізацією та ухиленням від сплати податків. *Право і суспільство*. 2013. №6-2. С.287-291.
10. Шкромиди Н. Я. Методичні підходи податкового планування діяльності суб'єкта господарювання. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія економіка. Вип. 13. Івано-Франківськ, 2017. С. 214-221.

References

1. "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine." The Verkhovna Rada of Ukraine, zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14. Accessed 15 Apr. 2018.
2. Martynenko, V.P. "Estimation of the efficiency of tax planning of enterprises." *Current problems of the region's economy development. Science Collection*, vol. 1, issue 9, 2013, pp. 15-20.
3. Mishchenko, S.G. *Stimulation of economic development: aspects of taxation*, Southeast, Ltd, 2009.
4. State Statistics Service of Ukraine, Official Site, ukrstat.gov.ua/. Accessed 15 Apr. 2018.
5. Ministry of Finance of Ukraine, Official Site, minfin.gov.ua/. Accessed 15 Apr. 2018.
6. "Tax Code of Ukraine." Verkhovna Rada of Ukraine, zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. Accessed 15 Apr. 2018.
7. Suprunenko, S. A. "Tax planning as a means of harmonization of relations between the state and economic entities." *Economic analysis*, vol. 13, 2013, pp. 194-200.
8. Tkachenko, V.V. "Tax planning in the enterprise." *Economy and State*, no. 12, 2008, pp. 55-58.
9. Chornous, A.G. "Determination of the boundary between tax optimization and tax evasion." *Law and Society*, no. 6-2, 2013, pp. 287-291.
10. Shkromyda, N.Ya. "Methodical Approaches to Tax Planning of the Business Subject." *Bulletin of the Precarpathian University. Series economy*, issue 13, 2017, pp. 214-221.

Рецензенти:

Дмитришин Л.І. – д.е.н., професор, зав кафедри економічної кібернетики ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника";

Гнатюк Т.М. – к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".